

บทที่ 6

บทสรุปต่อเรื่องเพศในแบบหญิงรักหญิง

เมื่อปัจจุบันสังคมมิได้ปรากฏบุคคลเพียงแค่สองเพศ คือเพศชายและเพศหญิงอีกต่อไป หากแต่ความเป็นจริงที่ปรากฏในสังคม มนุษย์เรามีมากกว่าสองเพศ การปรากฏตัวและกล้าออกมาเปิดเผยอารมณ์ ความรู้สึก ความต้องการ ความปรารถนาของตนต่อสังคม ไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิต การสร้างกลุ่ม การทำกิจกรรมทางสังคม หรือการออกมาเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ของกลุ่มรักข้ามเพศ กลุ่มรักสองเพศ (Bisexuality) กระเทย เกย์ ทอม ดี เลสเบี้ยน ล้วนเป็นการทลายกำแพงของ กฎเกณฑ์และบรรทัดฐานเดิม ๆ ของรักต่างเพศว่ามีได้เป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบที่เป็นมาตรฐาน หนึ่งเดียวอันถูกต้องเสมอไปในสังคม มิติสำคัญของความสัมพันธ์ในรูปแบบรักเพศเดียวกันก็คือ การสะท้อนให้สังคมได้รับรู้ถึงอิสรภาพที่ไปพ้นจาก บทบาททางเพศของแบบแผนระหว่างชายกับหญิง และเป็นพลังที่แตกต่างจากการเป็นชายหรือหญิง เพราะกฎเกณฑ์ที่ถูกสร้างขึ้นมาระหว่างชายกับหญิงในรูปแบบของรักต่างเพศ ได้ถูกทำลายลงไป เมื่อมีความสัมพันธ์แบบเพศเดียวกันเกิดขึ้น

การเพิ่มจำนวนของกลุ่มรักเพศเดียวกันในสังคม ยังถือได้ว่ามีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ต่อการปรากฏตัวออกมาสู่สังคมภายนอกในยุคสมัยปัจจุบัน ที่เต็มไปด้วยการให้ความสำคัญต่อการสร้างเอกลักษณ์ตัวตนที่แตกต่างหลากหลายของแต่ละปัจเจก มากกว่าการยึดถือสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเป็นสาร์ตดะอย่างแต่เดิมที่เคยเป็นมา

การถูกกำหนดด้วยบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) ต่างๆ ในชีวิต ที่ปัจเจกในสังคมถูกกล่อมเกลาโดยตัวสังคมเอง หรือแม้แต่ตัวปัจเจกก็เป็นผู้ร่วมกระบวนการผลิตซ้ำมายาภาพดังกล่าว จนกลายเป็นรูปแบบ(Pattern) ในการดำเนินชีวิตไปในทางเดียวกัน ได้ถูกทำลายลง เมื่อมีการรับเอาความคิดต่อการเปิดกว้างทางความรู้ ความคิด ภายใต้กระแสสังคมในยุคความเป็น “หลังสมัยใหม่ (Post-Modernism)” การยอมรับต่อความแตกต่างหลากหลายของมนุษย์ จึงถูกให้ความสำคัญมากขึ้น ไม่เว้นแม้แต่เรื่องของเพศสภาวะ ที่มีการสร้างชุดของความหมายของเพศขึ้นมา เพื่อสะท้อนว่าเรื่องเพศสภาวะต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นมามาแต่เดิม ล้วนเป็นภาพตัวแทนอย่างหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นมามาภายใต้บริบทของสังคมต่าง ๆ เพียงเพื่อนามากำหนดอัตลักษณ์ทางเพศสภาวะ การนิยาม การตราความหมาย หรือแม้แต่กำหนดคุณค่าและตำแหน่งแห่งที่ เพื่อแบ่งความแตกต่างทางเพศของบุคคลเท่านั้น แต่หากเรามองด้วยแนวคิดหลังสมัยใหม่แล้ว ความแตกต่างทางเพศและเรื่อง

ของอัตลักษณ์ทางเพศของมนุษย์เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงลื่นไหลได้ เจกเช่นเดียวกับบริบททางสังคมที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน

เนื้อความข้างต้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อความหลัก ในการตั้งคำถามเกี่ยวกับงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องของกลุ่มหญิงรักหญิงที่ทำงานอยู่ภายใต้สังคมโรงงานนิคมอุตสาหกรรม สังคมแห่งยุคสมัยการผลิตแบบใหม่ที่เชื่อมโยงไปกับเรื่องความเป็นเพศ ซึ่งนำไปสู่การทำทายต่อ “ระเบียบ (Order)” ของวิถีทางเพศกระแสหลักที่คิดว่าผู้ชายเกิดมาต้องใช้ชีวิตคู่กับผู้หญิง หรือรูปแบบความสัมพันธ์ในแบบรักต่างเพศเท่านั้น หากเป็นเช่นนั้นคงจะไม่ผิคนักที่เราจะสะท้อน กระแสนิยมหญิงรักหญิงในสังคมแห่งนี้ ในฐานะของผลพวงจากอิทธิพลทางสังคม ความสำคัญของความเฉพาะตัวของพื้นที่แห่งนี้ย่อมมีส่วนสำคัญ ต่อการหล่อหลอมรสนิยมในแบบหญิงรักหญิงในกับแรงงานในโรงงานจนนำไปสู่การยอมรับของการดำรงอยู่ และนำไปสู่การเปิดพื้นที่ใหม่ ๆ ของพวกเธอในหลาย ๆ พื้นที่ของสังคม

6.1 เปิดมุมมองของสังคมและความหลากหลายทางเพศ

หากจะกล่าวถึงวาทกรรมหลักเรื่องความเป็นเพศในสังคม ที่นำไปสู่เชิงดูระบบความสัมพันธ์แบบรักต่างเพศนั้น เราจะพบได้ว่าสิ่งเหล่านี้ได้ถูกกำหนดให้เป็นภาพตัวแทนที่นำมาผลิตซ้ำแล้วซ้ำเล่าผ่านสถานบันต่าง ๆ ในสังคม การผลิตอย่างซ้ำซ้อนเหล่านี้ ยังได้นำไปสู่การกำหนดมายาภาพในตัวคนปัจเจก ที่สังคมมักจัดให้สมาชิกต้องประพฤติปฏิบัติ และแสดงบทบาทตามเพศสรีระของตน ไม่ต่างจากการผลิตสายพานวัตถุอันไร้ชีวิตจิตใจ

ในสังคมไทยตั้งแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบันแม้จะมีได้มีการยอมรับหรือสนับสนุนกลุ่มผู้มีพฤติกรรมรักเพศเดียวกัน แต่สังคมก็ยังมิได้เปิดใจกว้างต่อการยอมรับหรือสนับสนุนเท่าใดนัก การปฏิเสธความมีตัวตนของบุคคลที่มีรสนิยมรักเพศเดียวกัน ยังได้ถูกผลิตซ้ำผ่านสื่อ ผ่านกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรม ด้วยพลังอำนาจต่าง ๆ ที่พยายามสื่อออกมาว่าบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมในสังคม เป็นเพศที่มีอารมณ์หึงหวงรุนแรง มั่วเซ่กส์หรือไร้จุดยืนทางเพศ เป็นต้น การผลิตซ้ำวาทกรรมดังกล่าวล้วนเป็นการแสดงออกว่า แท้ที่จริงแล้วมันโน้ตสน์เรื่องเพศในสังคมยังคงสร้างเส้นแบ่งความคิดในการจัดประเภทของเพศภาวะในตัวบุคคลอยู่ ไม่ต่างจากการจัดชนชั้นของคนในสังคม ซึ่งวิธีคิดเช่นนี้ผู้เขียนเห็นว่ามิอาจนำไปสู่การเข้าใจความสัมพันธ์ อารมณ์ ความรู้สึก และความต้องการในเรื่องเพศของมนุษย์ได้

ความน่าสนใจในงานศึกษาชิ้นนี้ก็คือ และสะท้อนการรับรู้หรือการเรียนรู้เรื่องเพศของสังคมที่หลากหลายมากยิ่งขึ้นและนำเสนอเรื่องราวของ ของผู้ใช้ชีวิตในเพศวิถีที่ต่างจากความเป็นเพศกระแสหลักอันได้แก่ การเลือกเป็นชายหรือหญิงในสังคม แต่พวกเขาเป็นบุคคลที่เลือกจะใช้

เพศวิถีในแบบหญิงรักหญิง ความแตกต่างและความกล้าที่จะเลือกออกมาประกาศตัวเป็นหญิงรักหญิง ทำให้พวกเขาเริ่มมีพื้นที่ มีที่ทางในการดำรงอยู่ในสังคมโรงงานในสายตาของครอบครัว คนรอบข้าง และเรียนรู้ที่จะอาศัยอยู่ในโลกสาธารณะและโลกส่วนตัว อันเต็มไปด้วยปฏิบัติการของชีวิตที่หลากหลาย

ในงานศึกษานี้ผู้เขียนได้แบ่งอภิปรายออกเป็น 4 ส่วนคือ

1. บริบทเชิงพื้นที่และลักษณะความเป็นพื้นที่เฉพาะของสังคมแห่งนี้
2. กระบวนการก่อร่างสร้างอัตลักษณ์ “ทอมบอย” ในสังคมโรงงาน
3. การสร้างพื้นที่ในบริบทต่าง ๆ
4. การต่อรองในพื้นที่ต่าง ๆ ของความเป็น ทอมบอย

ในส่วนเรื่องของบริบทเชิงพื้นที่ผู้เขียนได้นำเสนอ ความเป็นสังคมเฉพาะของนิคมอุตสาหกรรม ในฐานะเป็นปัจจัยหนึ่งในการเปลี่ยนผ่านสู่กระบวนการกลายเป็นสังคมหญิงรักหญิง จากยุคแรกเริ่มจนถึงยุคปัจจุบัน ความซับซ้อนของชุมชนทางเพศของพวกเขาได้นำไปสู่จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอัตลักษณ์ของกลุ่ม ทอมบอย ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มหญิงรักหญิงที่มีความชัดเจนอย่างมากในการแสดงบทบาทและนำเสนออัตลักษณ์ทางเพศให้ปรากฏในพื้นที่ ดังนั้นบริบทของพื้นที่และความเป็นสังคมของพื้นที่เอื้อพิเศษเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อม ระบบความสัมพันธ์ของระบบทุน การผลิต ระบบโรงงาน และคนงาน ถ้วนคึงคนงานเหล่านี้ให้เข้าสู่การพัฒนาอัตลักษณ์ทอมบอยให้ก่อร่างสร้างคนจนสามารถพัฒนาจำนวนขึ้นเรื่อยมา ลักษณะเฉพาะที่สำคัญของความเป็นสังคมนิคมอุตสาหกรรมลำพูนแห่งนี้ จึงย่อมเป็นบริบทสำคัญในฐานะของปัจจัยเอื้อในการหล่อหลอมอัตลักษณ์ความเป็นทอมบอย และบรรยากาศของการกลายเป็นสังคมหญิงรักหญิง บรรทัดฐานใหม่ของภาวะสังคมสมัยใหม่ได้สร้างค่านิยมและความเชื่อ วิถีปฏิบัติให้แรงงานการแสดงออกด้านพฤติกรรมทางเพศค่อนข้างเปิดเผย อิสระ เป็นตัวของตัวเอง เป็นในสิ่งที่ตนต้องการและอยากจะเป็น

ในประเด็นเรื่องกระบวนการก่อร่างสร้างอัตลักษณ์ “ทอมบอย” ในสังคมโรงงาน ความน่าสนใจที่ผู้เขียนอยากนำเสนอในประเด็นนี้ก็คือ แม้ทุกวันนี้สังคมจะบัญญัติคำเรียกหญิงรักหญิงออกมาให้มากมายไม่ว่าจะไป ทอมวันเวย์ ทอมทูเวย์ ดี เลสเบียนคิง เลสเบียนควีน แต่หากมองให้ลึกลงไปแล้วภายใต้การให้ความหมายเหล่านั้นกลับมิได้มีเพียงหนึ่งเดียว หากแต่ในแต่ละแตกต่างกันไปตามบริบทหรือสังคมที่พวกเขาดำรงอยู่ด้วย เฉกเช่นเดียวกับ อัตลักษณ์ ทอมบอยในพื้นที่แห่งนี้มักจะใช้เรียกหญิงรักหญิงที่ไม่ได้พึงพอใจความเป็นหญิงในตัวเอง การแต่งตัวก็จะ

แต่งตัวไม่ให้มีความเป็นหญิงมากนัก หรือบางครั้งอาจมีการแต่งตัวในลักษณะเป็นชายไปเลย แต่ในบรรดาความเป็นทอมยังสามารถแยกได้หลากหลายตามการนิยามตัวตน ความพึงพอใจ และบทบาทในการแสดงออกของพวกเขาด้วย สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งก็คือ แม้ในความจริงเราไม่อาจรับรู้ได้ว่าลึก ๆ การเลือกเป็น ทอม เกิดจากพันธุกรรมหรือสิ่งแวดล้อม มันก็ย่อมขึ้นอยู่กับ การเลือกและแต่ละความพึงพอใจของบุคคล การบอกเล่าเรื่องราวอัตลักษณ์ของความเป็นหญิงรักหญิง การเป็น “ทอมบอย 4 ประเภท” ผ่านการตาราง และกรณีศึกษา ตั้งแต่การนำเสนอเรื่องราวของ การสำนึกตัวตน และการให้ความหมายต่อชีวิตของตนเอง ที่หล่อหลอมมาตั้งแต่ช่วงชีวิตวัยเด็ก สภาพแวดล้อมของครอบครัว สิ่งแวดล้อมและบริบทของสังคมนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ต่าง ๆ การสร้างศัพท์แสงแบบใหม่ ๆ ที่ใช้เฉพาะกลุ่ม การทำงานร่วมกัน สิ่งแวดล้อมทั้งหมดนี้ได้กลับ กลายเป็นจุดเริ่มต้นเล็ก ๆ ในฐานะที่เป็นสิ่งกำหนดการมีอยู่ของตัวตน ทอมบอย ที่มีส่วนต่อการ ส่งเสริมและสร้างความกล้า ที่นำไปสู่การใช้ชีวิตและแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ ทอมบอย ของพวกเขา ให้ออกมาปรากฏสู่สังคม

ส่วนการอภิปรายในส่วนที่ 3 เป็นการสร้างพื้นที่ในบริบทต่าง ๆ ในฐานะที่สะท้อนถึง การใช้พื้นที่ผ่านสิ่งแวดล้อมของและสภาพสังคมของสังคมนิคมอุตสาหกรรมลำพูน ที่มีผลต่อการ เปิดโอกาสในการแสดงอัตลักษณ์ในแบบหญิงรักหญิง ที่สัมพันธ์กับการแสดงออกในพื้นที่ต่าง ๆ ของสังคมโรงงาน ผ่านสถานการณ์ในขณะทำงาน ระบบการทำงาน ที่ถือได้ว่ามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในฐานะอันเป็นพื้นที่ ที่กลุ่มหญิงรักหญิงเหล่านี้ใช้ชีวิตประจำวันเป็นส่วนใหญ่

ระบบการทำงานภายในของโรงงานที่แตกต่างกันมีส่วนสำคัญต่อการปฏิสัมพันธ์ การ ดำเนินอัตลักษณ์ และระบบการให้คุณค่า ต่อการสร้างวัฒนธรรมในแบบหญิงรักหญิงที่มีความ หลากหลายแตกต่างกัน และไม่ได้มีลักษณะเฉพาะที่เป็นหนึ่งเดียวเสมอไป แต่กลุ่มหญิงรักหญิงที่ ทำงานอยู่ภายในโรงงานนิคมอุตสาหกรรม กลับมีรูปแบบการดำเนินอัตลักษณ์ในวัฒนธรรมหญิง รักหญิงของที่สามารถนำมาปรับใช้ได้หลากหลาย และแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมเพื่อดำรง ไว้ซึ่งตัวตนในอัตลักษณ์และรสนิยมในแบบหญิงรักหญิงของพวกเขา ที่สำคัญนอกจากพื้นที่ของ ระบบการทำงานในโรงงาน อันมีส่วนสัมพันธ์ต่อการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทอมบอยให้ปรากฏ ออกมาแล้ว ยังมีพื้นที่ของระบบกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงงานไม่ว่าจะเป็น กิจกรรมกีฬาประจำปี ชมรมสันทนาการต่าง ๆ หรือพื้นที่ของกิจกรรมงานบุญงานประเพณีหมู่บ้าน ยังกลายเป็นพื้นที่ สาธารณะที่สำคัญ อันนำไปสู่การปรากฏตัวและแสดงตนของอัตลักษณ์ทอมบอย ในการใช้พื้นที่ เพื่อสะท้อนความเป็นทอมบอยออกมาได้อย่าง

การพิจารณาในการวิเคราะห์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นการสร้างอัตลักษณ์ ทอม บอย ที่ดำรงอยู่ผ่านการปรับเปลี่ยนความหมาย เพื่อสร้างพื้นที่ในการแสดงซึ่งอัตลักษณ์ตัวตน

ภายในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมแห่งนี้ หากจะสะท้อนภาพมุมมองการดำรงวิถีชีวิตในแบบหญิงรักหญิงอย่างครบถ้วน ด้านหนึ่งเราจะต้องพิจารณาผ่านระบบของการใช้ชีวิตคู่ในแบบหญิงรักหญิง เพื่อเข้าใจวิถีชีวิตที่ลึกเข้าไปในระดับความรู้สึก ต่อสำนึกในตัวตน และต่อคู่รักหญิงรักหญิงของพวกเขา ผ่านความเชื่อเรื่องเพศและความคาดหวังต่อการใช้ชีวิตคู่ในแบบหญิงรักหญิง พฤติกรรมทางเพศในแบบหญิงรักหญิง และการนิยามในการให้ความหมายต่อการให้ความหมายการใช้ชีวิตคู่ในแบบหญิงรักหญิง ซึ่งได้อธิบายเอาไว้ผ่านกลยุทธ์ในการใช้ชีวิตประจำวันทั้งภายในโรงงานและภายนอกโรงงานที่ต่างมีลักษณะซับซ้อนและแตกต่างกันไป ภายใต้เงื่อนไขของชีวิตทางสังคมของพวกเขาเอง สิ่งเหล่านี้อาจสะท้อนและย้อนแย้งภาพฉายตัวของสังคมที่มีกับบรรยายภาพของลักษณะชีวิตคู่ของหญิงรักหญิงมักเป็นความสัมพันธ์ทางใจมากกว่าทางการ ไม่เหมือนกับกลุ่มชายรักชายที่เน้นเรื่องทางกายมากกว่า หากแต่ในประเด็นนี้ก็กลับพลิกกลับความหมายเดิมที่สังคมมักนิยามไว้ เพราะแท้ที่จริงแล้ว ความสัมพันธ์ ความรัก หรือแม้แต่การใช้ชีวิตคู่ของเพศไหนก็ย่อมมีได้แตกต่างหลากหลายมิอาจนิยามได้เป็นหนึ่งเดียว เจกเช่นความสัมพันธ์ทอม-ดี้ในพื้นที่แห่งนี้ ที่มิได้ปรากฏอยู่ในความสัมพันธ์ในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงหนึ่งเดียว หากแต่ความสัมพันธ์ของแต่ละคู่ยังอาจผสมผสานไปด้วยองค์ประกอบที่หลากหลายแตกต่างกันไป บางคู่อาจอยู่กันด้วยเรื่องทางเพศ บางคู่อาจใช้ชีวิตร่วมกันเพราะความเข้าใจ เพราะรสนิยม เพราะทัศนคติ ก็เป็นไปได้ตามประสบการณ์และค่านิยมส่วนตัวของแต่ละบุคคลที่อาจเห็นได้แตกต่างกันไป

ลักษณะของเรื่องการใช้ชีวิตคู่ในแบบหญิงรักหญิง จึงเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะหญิงรักหญิง ที่แสดงออกผ่านเรื่องของการใช้ชีวิต ค่านิยม และระบบวัฒนธรรมของสาวทันสมัย หรือนัยยะต่อการนำเสนอภาพการดำเนินชีวิตคู่ที่ต่อตรงกับภาพในสังคมภายนอกที่มักมอง การใช้ชีวิตคู่หรือความรักของกลุ่มรักเพศเดียวกัน เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นได้ง่าย รวดเร็ว ฉาบฉวย และอยู่กันกันได้ง่ายดาย สิ่งเหล่านี้ยังเป็นแรงผลักดันให้พวกเขาได้พยายามที่สะท้อนมุมมองชีวิตและนำเสนออีกด้านหนึ่งของชีวิตพวกเขา ที่พยายามจะดำเนินชีวิตคู่ที่มีได้เป็นเพียงแค่การใช้ชีวิตเพียงแค่ว่าตามความรักหรือความรู้สึกเท่านั้น หากแต่พวกเขาเองก็มีความคาดหวังต่อการดำเนินชีวิตคู่ที่มั่นคง และยาวนานเจกเช่นคู่รักต่างเพศในสังคมเช่นกัน

ส่วนสุดท้ายเป็นการอภิปรายต่อการต่อรองในพื้นที่ต่าง ๆ ของความเป็น ทอมบอย ที่สะท้อนความเข้าใจเรื่องราวภายในสังคมหญิงรักหญิงแห่งนี้ อันเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความหลากหลาย เป็นพื้นที่หลักที่เปิดโอกาสให้หญิงรักหญิงได้สร้างพื้นที่ให้กับตนเอง ทั้งการต่อรองกับอัตลักษณ์ที่ซับซ้อนของตนหรือตัวโรงงาน ในฐานะของการเป็นคนงานในนิคมอุตสาหกรรม ลำพูนต่อการปรับเปลี่ยนตัวตนบางขณะเพื่อความอยู่รอด ถึงแม้ในบางครั้งพวกเขาอาจจะดูเหมือนตกอยู่ในสถานการณ์ในฐานะของผู้ถูกกระทำบ้าง หลังจากเข้าสู่ยุคที่ทางโรงงานต่อต้านการรับ

ทอมบอย เข้าทำงานในโรงงานเนื่องจากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะเรื่อง ปัญหาผู้ชาย แต่ขณะเดียวกันเราก็จะพบได้ว่าภายใต้สถานการณ์การกดดันตัวคนเหล่านี้ พวกเขากลับพยายามหาวิธีทางปรับแต่งตัวคนต่าง ๆ เพื่อพยายามหาที่ทางต่อการดำเนินตัวตน และความอยู่รอดของพวกเขาในพื้นที่การทำงานภายในโรงงานนิคมอุตสาหกรรมต่อไป เท่าที่สถานการณ์ขณะนั้นจะเอื้อให้ได้สิ่งสำคัญอีกอย่างที่สำคัญต่อการดำเนินตัวตน และการดำรงอัตลักษณ์ความเป็นหญิงรักหญิงของพวกเขา จะไม่สามารถดำรงอยู่ได้หากปราศจากการปฏิสัมพันธ์ ฉะนั้นการมีอยู่ของกลุ่มเพื่อนอันมีรสนิยมหญิงรักหญิงด้วยกัน ย่อมนำไปสู่ความรู้สึกอบอุ่นปลอดภัย ไม่รู้สึกแปลกแยก ต่อการดำเนินอัตลักษณ์ในแบบหญิงรักหญิงของพวกเขา การได้เป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มเพื่อน ทอมบอย จึงมีประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจวัฒนธรรมย่อยของกลุ่ม ที่คอยเป็นสิ่งสนับสนุนความรู้สึก ปลอดภัย ต่อการดำเนินอัตลักษณ์ ทอมบอย ในพื้นที่แห่งนี้ วัฒนธรรมระบบกลุ่มเพื่อน ทอมบอย ที่ได้นำเสนอ จึงถือได้ว่าเป็นยุทธวิธีรูปแบบหนึ่งของการนำเสนอตัวตน ในฐานะภาพแสดงแทนทางวัฒนธรรมเฉพาะในแบบหญิงรักหญิงของพวกเขา อีกทั้งการเกิดขึ้นของระบบกลุ่มเพื่อนที่เกิดขึ้น อาจเป็นส่วนสะท้อนให้เราเข้าใจปรากฏการณ์หญิงรักหญิงที่เกิดขึ้น ในพื้นที่ของโรงงานนิคมอุตสาหกรรม ในฐานะการสร้างบรรยากาศและมีส่วนหล่อหลอม ให้บุคคลในพื้นที่แห่งนี้ กลายเป็นผู้ที่มียุทธวิธีรักเพศเดียวกันให้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย ภายใต้ระบบของสังคมโรงงานนิคมอุตสาหกรรมแห่งนี้ด้วย

นอกจากนั้นยังมีศึกษา ผู้เขียนพบว่า มีการปะทะ ตอบโต้ และต่อสู้กันในการสร้างความชอบธรรมและการนิยามความหมายทางสังคมต่อกัน ระหว่างพื้นที่ของโรงงานนิคมอุตสาหกรรม หอพัก สังคมหมู่บ้านเดิม ความสัมพันธ์ในชีวิตคู่ และกลุ่ม “ทอมบอย” ในฐานะตัวแทนของอัตลักษณ์ของตัวตนทางเพศในแบบหญิงรักหญิง ที่ปรากฏชัดเจนที่สุดซึ่งพบว่าทั้งสองฝ่ายต่างมีชุดอุดมการณ์และวิถีปฏิบัติที่มีการปะทะปะสาน ได้ตอบ สลับปรับเปลี่ยนไปมาซึ่งกันและกันของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยในการแสดงออก ซึ่งอัตลักษณ์ในแบบหญิงรักหญิงในบางขณะ หรือช่วงระยะเวลาด้วยดังที่ผู้เขียนได้นำเสนอในหัวข้อต่าง ๆ ข้างต้น

การมองในลักษณะนี้จึงเท่ากับว่าเราได้เปิดมุมมองของ ชีวิตทางสังคมของมนุษย์ในฐานะของ Agency เกี่ยวกับยุทธวิธีการปรับตัวของการใช้ชีวิต ที่มีผลนำไปสู่การสร้างพื้นที่ให้กับอัตลักษณ์ของพวกเขา ยังคงดำรงอยู่ได้ และนำไปสู่อำนาจในการนิยามตัวตนของพวกเขา เพื่อนำไปสู่การสร้างควมหมายและสร้างพื้นที่อย่างหนึ่งต่อการสร้างการยอมรับจากสังคมรอบตัว และการทำงานในโรงงานของพวกเขา ที่สามารถ จะปรับเปลี่ยนสิ่งเหล่านี้ให้สอดคล้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจเพื่อเปิดพื้นที่และสร้างตัวตนให้กับพวกเขา การเปิดพื้นที่ทางสังคมเหล่านี้ย่อมเป็นเหมือนเวทีที่ทำให้พวกเขาได้แสดงความสามารถให้คนอื่น ๆ ได้รับรู้ การทำงานใน

โรงงานอุตสาหกรรมได้นำมาซึ่งรายได้และการเปิดพื้นที่ออกมาสู่โลกภายนอกและค่านิยมใหม่ ๆ แก่พวกเขาด้วย

สำหรับปฏิบัติการที่เกิดขึ้นเหล่านี้ จึงเป็นสิ่งที่สามารถยืดหยุ่นและรู้ว่าจะปรับเปลี่ยนมันให้เข้ากับสังคมได้อย่างไร บทบาทใหม่ ๆ ที่ได้รับทำให้พวกเขารู้สึกถึงความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ด้วยพลังทางเศรษฐกิจ การต่อสู้ ต่อรอง และการปรับตัวที่พวกเขามี ทำให้แม้โครงสร้างจะมีอิทธิพลเหนือตัว Agency แต่ในทางกลับกันมันก็ส่งผลให้เกิดการเอื้อต่อการสร้าง Identity ของ Agency ที่มีได้สขบยอมต่อปฏิบัติการเชิงโครงสร้างเสมอไป เพราะขณะเดียวกัน Agency ก็มีการปรับเปลี่ยนความหมายบางอย่างเพื่อต่อกรกับโครงสร้างนั้น ๆ ด้วยเช่นกัน มันจึงเป็นกลยุทธ์ของการสะท้อนกลับไปกลับมาของพื้นที่ต่าง ๆ ที่ไม่หยุดนิ่ง มีการปะทะปะสานซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา เช่นเดียวกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มสังคม ทอมบอย ที่ทำงานอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมแห่งนี้ ซึ่งทำให้เราเห็นได้ว่าทั้งโครงสร้างและตัว Agency ต่างปรับเปลี่ยนยุทธวิธีเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจของตน เพื่อใช้แสวงหาผลประโยชน์พื้นที่ให้กับตนเองเช่นกัน

6.2 สังคมและความเปลี่ยนแปลงความคิดที่ว่าด้วยเรื่อง “ความหลากหลายทางเพศ”

แม้ปัจจุบันการยอมรับและให้พื้นที่กับกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศจะมีมากขึ้น แต่ผู้ศึกษาก็ยังเห็นว่าทัศนคติของคนส่วนใหญ่ ยังมองการแสดงออกของคนกลุ่มนี้เป็นไปในแง่ลบจำกัดสิทธิ และเลือกปฏิบัติทั้งด้านการศึกษา การเมือง และการเข้าถึงระบบบริการสุขภาพ หรือแม้แต่การทำงานอยู่เสมอ งานศึกษาชิ้นนี้จึงอยากเป็นงานศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจและเปิดมุมมองอีกด้านของวิถีชีวิตและสังคมคนรักเพศเดียวกันอีกด้านหนึ่ง ที่ถูกหล่อหลอมและประกอบอัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลาย ผ่านสภาพแวดล้อมที่พวกเขาได้ดำรงชีวิตและปฏิสัมพันธ์อยู่ ความคิดเรื่อง “ความหลากหลายทางเพศ” จึงเกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจพฤติกรรมที่รวมไปถึงอัตลักษณ์และการปฏิบัติทางเพศของมนุษย์อย่างแยกขาดออกจากกันไม่ได้

งานศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของอัตลักษณ์ความเป็นหญิงรักหญิงของกลุ่มแรงงานหญิงในนิคมอุตสาหกรรม นอกจากจะมีจุดประสงค์ในการตีแผ่เรื่องราวความเป็นเพศ ที่สัมพันธ์ไปกับทางเลือกในการสร้างอัตลักษณ์ทอมบอย และการสร้างพื้นที่ทางสังคมของพวกเขาที่มีใช่แค่เรื่องของระบบการผลิต โรงงาน ความเป็นแรงงาน คนงานเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น แต่เรื่องเพศเป็นเป็นเรื่องละเอียดอ่อนของความรู้สึก ลักษณะนิสัย รสนิยมภายในของบุคคลที่ผ่านประสบการณ์อันหลากหลายในชีวิตที่แตกต่างกันไป และมีอาจมองในประเด็นใดประเด็นหนึ่งเพื่อตัดสินใจเลือกการเลือกรสนิยมทางเพศ ตัวตน หรือบทบาททางเพศแก่บุคคลนั้น ๆ ได้แล้ว จุดสำคัญที่ผู้ศึกษาเลือกที่จะศึกษาเฉพาะกลุ่มแรงงาน ก็เนื่องจากที่ผ่านมามีงานศึกษาหรืองานวิจัยหลายชิ้นที่

ได้นำเสนอเรื่องราว ของบุคคลผู้มีรสนิยมอันหลากหลายทางเพศให้ปรากฏออกสู่สังคม หรือมีการ ออกมารวมกลุ่มกันเพื่อเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ให้กับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศอยู่บ่อยครั้ง รวมถึงการเกิดขึ้นของการรวมตัวพบปะสังสรรค์กันผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต นิติสาร สิ่งพิมพ์ แต่ในทางกลับกันในมุมมองของผู้ศึกษากลับมองเห็นว่า การรวมกลุ่มหรืองานศึกษาเหล่านี้ของสื่อต่าง ๆ เหล่านี้ ยังมีได้เปิดกว้างให้กับกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศได้ครอบคลุมทุกคนชั้นได้ มากพอ เนื่องจากส่วนใหญ่เรากลับพบว่าสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองแต่เฉพาะกลุ่มชนชั้นกลาง นักเรียนนักศึกษา หรือนักวิชาการบางกลุ่มเท่านั้น คำพูดหนึ่งที่สะท้อนต่อประเด็นนี้ได้ก็คือ ผู้เขียนเคยได้พูดคุยกับนักเขียนนิยายแนวหญิงรักหญิงท่านหนึ่งไว้เกี่ยวกับมุมมองนี้อย่างน่าสนใจ ว่า “ มีแรงงานหญิงคนหนึ่งทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่ง ได้โทรมาสั่งซื้อหนังสือ นิยายแนวหญิงรักหญิงแต่เธอไม่รู้จะสั่งซื้ออย่างไร เธอใช้คอมพิวเตอร์ไม่เป็น ไม่รู้จักอินเทอร์เน็ต โอนเงินผ่านตู้ ATM ไม่ได้ เธอรู้แต่เพียงว่าโลกหญิงรักหญิงของเธอคือโลกในหนังสือนิยายที่สามารถเป็นสิ่งปลอบประโลมใจให้ตัวเธอยามเหนื่อยล้า และตอบสนองรสนิยมหญิงรักหญิงในใจ เธอเท่านั้น”

คำกล่าวข้างต้นจึงสะท้อนให้เราเห็นว่า เราสามารถที่จะปฏิเสธได้ว่าพฤติกรรมหรือ รสนิยมนั้นมีปรากฏอยู่ในทุกส่วนและทุกช่วงชั้นของสังคม การนำกลุ่มหญิงรักหญิงที่เป็นชนชั้น แรงงานมาเสนอในงานศึกษาชั้นนี้ จึงอยากจะเป็นการเปิดมุมมองของกลุ่มหญิงรักหญิงอีกส่วน หนึ่งที่ต้องการเปิดพื้นที่ให้กับการแสดงตัวตนหรืออัตลักษณ์ทางเพศของมนุษย์ ในสังคมของชน ชั้นแรงงาน ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามบรรทัดฐานและกฎเกณฑ์ของสังคม การทำความเข้าใจ “ความหลากหลายทางเพศของสังคมหญิงรักหญิงที่เป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม” จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่จะช่วยให้เข้าใจถึงค่านิยม ความเชื่อ โลกทัศน์ และขนบธรรมเนียมประเพณีที่หล่อ หลอมให้คนเหล่านี้เลือกที่จะแสดงอัตลักษณ์ทางเพศในสภาพสังคมที่พวกเขาเป็น งานศึกษาชั้นนี้ จึงเป็นอีกขั้นหนึ่งที่ยากสนับสนุนให้ทุกคนมองเรื่อง “ความหลากหลายทางเพศในสังคมแรงงานที่เป็นหญิงรักหญิง” แบบเปิดใจกว้าง โดยทำความเข้าใจจากการปรับเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของความ เป็นเพศในลักษณะของรักเพศเดียวกัน ผ่านการเกิดขึ้นของระบบอุตสาหกรรม การเกิดระบบทุน ระบบการผลิต ระบบโรงงาน ที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานของประชากร แรงงานต่างๆ อพยพเข้ามาสู่เมือง สิ่งเหล่านี้เป็นเสมือนการเพิ่มขึ้นของโอกาสในความเป็นชุมชนที่ก่อตัวขึ้นของกลุ่มผู้หญิงผู้มี รสนิยมรักเพศเดียวกัน รวมถึงกลุ่มผู้หญิงยุคใหม่ที่อยากเปิดโลกและมุมมองวิถีทางเพศใหม่ ๆ ที่แตกต่างจากระบบโครงสร้างทางเพศแบบชายหญิงแบบเดิม

ประเด็นสำคัญด้านหนึ่งที่มีอาจจะละเลย คือการถกเถียงเรื่องสังคมและความเปลี่ยนแปลง ความคิดที่ว่าด้วยเรื่องความหลากหลายทางเพศ คือคำถามที่พบเจอมากในกลุ่มหญิงรักหญิงที่แสดง

ความถึงความคับข้องใจและสงสัย ไม่ว่าจะเป็นประเด็นเรียกคำเรียก“ทอม” ซึ่งมักจะตามมาด้วย บทบาททางเพศเวลาอยู่บนเตียงด้วย บทบาททางเพศของ “ทอม” เวลาอยู่บนเตียงตามความเข้าใจทั่วไปแล้วก็คือการเป็นฝ่ายรุกหรือกระทำสถานเดียว การที่เป็นทอมแล้วต้องผูกติดเอาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ในการแสดงออกแบบชายก่อให้เกิดความขัดแย้งต่อวาทกรรม ความเป็นทอม ในแบบเดิมที่ถูกสร้างมาเพราะถ้าทอมเหล่านี้เกิดการก้าวข้ามกำแพงนี้ไป ลื่นไหลไปสู่การเป็นผู้รับบ้าง เป็น บทบาทหญิงรักหญิงที่แตกต่างออกไปบ้าง ความรุนแรงสับสน การเลือกรับ หยิบเลือก หรือนิยามถึงความไม่มั่นใจ ไม่แน่ใจว่าตนยังเป็นทอมหรือไม่จึงตามมาด้วยเสมอ

การปะทะปะสานกันระหว่างเรื่องการเป็นบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศที่ยังยึดติดอยู่กับความเป็นเพศกระแสหลัก โดยเฉพาะในสังคมไทยที่ดูเหมือนจะให้คุณค่าต่อหญิงรักหญิงในแบบ ทอม-คี้ ว่าเป็นสิ่งที่พอยอมรับได้ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการมีอยู่ของกลุ่มหญิงรักหญิงที่ชัดเจนที่สุดในสังคมไทย ด้านหนึ่งอาจดูเหมือนการปรากฏตัวและเกิดขึ้นของสังคมหญิงรักหญิงในสังคมอาจดูเหมือนท้าทาย ต่อต้าน ต่อการออกมาแสดงตน และต่อต้านต่อวัฒนธรรมทางเพศกระแสหลักที่จำกัดเฉพาะแค่เรื่องความสัมพันธ์ของเพศชายและเพศหญิง โดยการหันมาใช้ชีวิตและรักผู้หญิงด้วยกันเอง แต่ด้านหนึ่งสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ชัดในความสัมพันธ์ ทอม-คี้ ส่วนใหญ่หรือการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์และบทบาทของกลุ่มทอมบอยในสังคมนิคมอุตสาหกรรมหรือแม้แต่สังคม เรากลับพบว่าพวกเขาต่างถูกจัดระเบียบเอาค่านิยมกระแสหลักเข้ามาอยู่มาหลายด้านในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นค่านิยมเรื่องการแต่งงาน การนิยามความหมายของคำว่าครอบครัวที่ผูกติดอยู่กับสามี หรือเมีย หรือแม้แต่บทบาทความเป็น “แมน” และความเป็นชายในลักษณะแบบสุดขั้วเกินไปของทอมบอยบางคน อาจนำมาสู่การเผชิญต่อการเข้าสู่สถานะตั้งเครียดในอัตลักษณ์ต่อตนเองในระดับปัจเจก หรืออาจนำไปสู่การกดดันสถานะการดำเนินชีวิตคู่ที่ไม่ต่างจากรูปแบบรักต่างเพศที่ให้คุณค่าต่อระบบชายเป็นใหญ่ในสังคม เพศวิถีของหญิงรักหญิงในลักษณะนี้จึงอาจนำไปสู่การถูกกลืน และกดทับ และลดทอนการต่อสู้ในเชิงการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ให้ปราศจากจุดยืนของการสร้างวัฒนธรรมและสังคมหญิงรักหญิงในแบบของตนเองได้

ในทางกลับกันจากงานศึกษาเรื่องสังคมหญิงรักหญิงของต่างชาติการเรากลับพบว่าในสังคมสังคมที่มีความเป็นเสรีนิยม (Liberalization Movement) เช่น ในสังคมอเมริกาหรือยุโรปเรากลับพบว่ามีความเป็นทอม (Butch) น้อยลงและเป็นเลสเบี้ยน (Lesbism) ที่ไม่จำเป็นต้องเอาความเป็นเพศของตนเองไปผูกติดอยู่กับบทบาทความเป็นชายและความเป็นหญิงกับมีในสังคม ประเด็นสำคัญก็คือ ลักษณะอุดมการณ์เรื่องบทบาททางเพศในสังคมนั้น ๆ อาจนำไปสู่การกำหนดการระบุตัวตน ตำแหน่งแห่งที่ทางเพศของกลุ่มรักเพศเดียวกันในแต่ละสังคมแตกต่างกันไป ถ้าสังคมใดมีการแยกชัดในการเรียกร่องบทบาทความเป็นชายและความเป็นหญิงอย่างชัดเจน ปัจเจกที่กลายเป็น

บุคคลรักเพศเดียวกัน ก็จะนิยามตนเองเป็นข้างใดข้างหนึ่งของบทบาทความเป็นเพศภาวะในสังคมกระแสหลัก ถูกคุกคามโดยอุดมการณ์ทางเพศเข้ากับบรรทัดฐานของสังคมกระแสหลัก และจะพบในกรณีเป็น ทอม (Butch) ผู้หญิงที่มีลักษณะเป็นชายอย่างชัดเจนมากกว่ากลุ่มหญิงรักหญิงที่เป็น เลสเบียน ซึ่งไม่ได้ระบุลักษณะท่าทางและบทบาทในการแบ่งขั้วชายหญิงอย่างชัดเจน ฉะนั้นในสังคมใดที่มีการแยกขั้วในสังคมอย่างชัดเจนและมีความเข้มงวด ก็จะมีการเรียกร่องจากสังคมในการแยกขั้วความเป็นชายและความเป็นหญิงอย่างชัดเจน เช่น เกย์ชายจะมีความเป็นหญิงสูง และรู้สึกว่าตนเองมีความเป็นผู้หญิงอย่างชัดเจนและมีความแตกต่างชัดเจนจากชาย ในกรณีของเลสเบียน ก็จะพบความเป็นชาย (Butch) กล่าวคือผู้หญิงที่มีลักษณะเป็นชายอย่างชัดเจนหรือเรียกกันว่า ทอม (tomboy) ชัดเจนมากขึ้นในสังคมที่มีการแบ่งขั้วอย่างเข้มงวดจากกระแสหลัก เนื่องจากคนเหล่านี้จะนำตนเองไปนิยามและระบุตัวตนตามบรรทัดฐานความเป็นชายหญิงของสังคมกระแสหลัก โดยเฉพาะในสังคมที่มีการเคร่งครัดในขนบธรรมเนียมประเพณีความเป็นชายหญิงในสังคม เข้มข้นข้อคิดเห็นข้างต้น ข้อมเป็นส่วนสะท้อนได้ดีเกี่ยวกับการนำมาพิจารณาประกอบกับการศึกษาสังคมนิคมอุตสาหกรรมแห่งนี้ที่ปรากฏอยู่ในอยู่ในรูปแบบความสัมพันธ์ในแบบ ทอม-ดี้ อย่างชัดเจนซึ่งก็อาจเป็นเพราะการผสมผสานและรับเอาอุดมการณ์เรื่องเพศในสังคมกระแสหลักที่มักถูกยกและให้คุณค่าในสังคมไทยว่าเป็นความสัมพันธ์ที่เป็นมาตรฐานและเป็นธรรมชาติเมื่อพวกเขาอยากจะมีตัวตนในสังคมขึ้นมา พวกเขาจึงต้องนิยามตนเองให้สัมพันธ์กับระบบชายหญิงในสังคมเพื่อดำรงอยู่และนำมาระบุตัวตนและตำแหน่งหน้าที่ให้พวกเขาได้ ดังนั้นถ้ามองประสบการณ์ในชีวิตของหญิงรักหญิงในฐานะที่เป็นเส้นทางแห่งการต่อสู้ การสร้างความรู้และความหมาย จุดยืน และวัฒนธรรมของคนขึ้นมา การก้าวข้ามมาสู่การเลิกล้มติดอยู่กับผลของระบบคิดกระแสหลักเช่นการใช้ชีวิตในแบบหญิงรักหญิงเช่น ขวัญใจ ที่แม้ในสังคมนิคมหรือสังคมภายนอกส่วนใหญ่อาจคิดว่าเธอเป็นชายขอบของกลุ่มหญิงรักหญิง ในฐานะของบุคคลที่ไม่มีอัตลักษณ์ที่ชัดเจนและแน่นอน ทำให้หญิงรักหญิงประเภทนี้กลายเป็นเป้าหมายของการบิดเบือน ทำให้พวกเขากลายเป็นอื่นหรือเบี่ยงเบนไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม ทอม-ดี้ กระแสหลัก ผลของระบบคิดกระแสหลักเช่นนี้ทำให้ผู้หญิงที่อยู่ในความสัมพันธ์กับผู้หญิงด้วยกันในลักษณะนี้ ต้องสูญเสียความเชื่อมั่นในวิถีทางเพศที่ตนเลือกด้วยการกล่าวหาว่าเป็น เลสเบียน ที่มีจุดมุ่งหมายแค่เรื่องทางเพศ หากแต่มองในมุมกลับกันหากมองการสร้างวัฒนธรรมหญิงรักหญิงในประเทศโลกเสรีแล้ว แล้ว การเลือกในหญิงรักหญิงในแบบ ขวัญใจ กลับเป็นบุคคลผู้ประสบความสำเร็จในการสร้างวัฒนธรรมทางเพศในแบบตน

ดังนั้น สิ่งที่น่าสนใจในประเด็นนี้ ก็คือประเด็นการถกเถียงเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องของ มโนทัศน์อัตลักษณ์แบบหลังสมัยใหม่ ในด้านหนึ่งผู้วิจัยชื่นชมแนวคิดหลังสมัยใหม่และเห็นด้วย

กับมโนทัศน์อัตลักษณ์แบบใหม่ที่เน้นการเคลื่อนไหว การไม่ถูกผูกติดกับอัตลักษณ์ที่ตายตัว ซึ่งมีนัยยะของการท้าทายอำนาจผูกขาดการนิยามความจริงต่าง ๆ และยังเป็นเครื่องเตือนใจให้กลุ่มชายขอบที่มักเรียกร้องขอให้มีการพื้นที่ทางสังคมแก่กลุ่มคนว่า กลุ่มคนที่สร้างขึ้นมานี้ต้องไม่ปิดพื้นที่แก่กลุ่มชายขอบในกลุ่มพวกตนด้วย ข้อเท็จจริงที่พบบ่อย ๆ ในการเรียกร้องทวงสิทธิ์ของชาวรักร่วมเพศในประเทศโลกที่หนึ่งก็คือว่า เมื่อประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มระดับหนึ่ง ชาวรักร่วมเพศเองก็มักมีแนวโน้มที่จะแบ่งแยกกลุ่มชายขอบในพวกตนด้วยตนเอง เช่นเบียดขับพวกผิวสีหรือพวกชาติพันธุ์อื่นเป็นต้น นั่นหมายถึงว่า กลุ่มที่สร้างใหม่มีแนวโน้มจะทำให้อัตลักษณ์ใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นแข็งแกร่ง ตายตัวกล่าวอีกนัยหนึ่ง พวกเขามีแนวโน้มจะทำลายความเคลื่อนไหวของอัตลักษณ์ที่เคยมีก่อนหน้านี้ นอกจากนั้นค่านิยมอัตลักษณ์ที่เคลื่อนไหวไม่ตายตัวนี้ยังถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากจากกลุ่มนักจิตบำบัดที่เห็นว่า คนเรามีแนวโน้มตามธรรมชาติที่จะสร้างรักษาอัตลักษณ์ของตน สถิติผู้ป่วยทางจิตเวชส่วนหนึ่งมาจากพวกที่ไม่สามารถหาความมั่นคงทางอัตลักษณ์แก่ตนได้ กรณีศึกษาในประเทศไทยจึงดูราวกับจะสนับสนุนข้อวิพากษ์ดังกล่าว อย่างไรก็ตามนี้มีได้หมายความว่า มโนทัศน์อัตลักษณ์แบบหลังสมัยใหม่จะใช้ไม่ได้ ตรงกันข้ามข้อเท็จจริงจากงานภาคสนามมีค่าในฐานะตัวตรวจสอบมโนทัศน์ที่นำมาใช้ จุดแข็งของหลังสมัยใหม่ในการท้าทายอำนาจเก่ายังคงใช้ได้อยู่ กลุ่มทางเลือกใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นจึงต้องตอบโต้เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจว่า จะทำอย่างไรที่จะดำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มคนโดยไม่ปิดโอกาสแก่เสียงที่เป็นชายขอบในกลุ่มด้วย นี่เป็นทั้งโจทย์เชิงทฤษฎีพร้อมกับเป็นโจทย์ทางศีลธรรมที่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต้องการทิ้งท้ายเอาไว้

ข้อเสนอแนะที่อยากให้ผู้อ่านได้กลับมาคิดและนำไปต่อยอดในการศึกษาในสังคมของความหลากหลายทางเพศของไทยในอนาคต ผู้ศึกษาจึงอยากให้เราพยายามเปิดกว้างต่อการก้าวผ่านความเป็นเพศในแบบเดิม ๆ หรือการสร้างความก้าวหน้าของการสร้างวัฒนธรรมหญิงรักหญิงในแบบของตนเองอย่างแท้จริง โดยเฉพาะขณะนี้ทั้งคำว่า ทอมและดี้ ก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป กำแพงอันเป็นขอบกันคำว่าทอมและดี้กำลังจะพังทลายลงอย่างช้า ๆ สองคำเรียกดังกล่าวเหมือนจะค่อย ๆ กลืนเข้าหากัน ไม่ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ของทอมรักทอม ที่เรียกว่าทอมเกย์ เกิดขึ้น หรือการหันเหกลับไปมาระหว่างการเป็น ทอมวันเวย์ ทอมทูเวย์ เลสคิง หรือเลสควีน ฉะนั้นการที่แต่ละคนให้ความหมายกับตัวเองจึงเป็นเครื่องมือสะท้อนถึงความต้องการกำหนดอำนาจให้ตัวเอง ที่จะสร้างตัวตนและสามารถต่อรองกับระบบคุณค่าเรื่องเพศ ที่แตกต่างและหลากหลายได้มากกว่าที่จะยึดติดหรือนำเอาרכาคูค่าอย่างใดอย่างหนึ่งในสังคมมามองตนเองหรือตัดสินความเป็นของมนุษย์ของบุคคลหนึ่งในสังคม

พื้นที่ศึกษาแห่งนี้จึงเป็นพื้นที่หนึ่งที่สะท้อนการปรากฏของวัฒนธรรมหญิงรักหญิงที่หลากหลายและได้รวบรวมลักษณะพิเศษต่าง ๆ เอาไว้อันมีปัจจัยเกี่ยวกับการสร้างและดำรงอยู่ของชุมชนทางเพศในแบบหญิงรักหญิงชนชั้นแรงงานอีกโลกหนึ่ง ที่มีได้มีอัตลักษณ์ในแบบรักเพศเดียวกันเพียงด้านใดด้านหนึ่ง หรือที่เราพบเห็นได้ประคิในสังคมทอมดี้ทั่ว ๆ ไป แต่ความเฉพาะตัวและความสามารถในการใช้พื้นที่ที่ดำรงอยู่เพื่อให้ความหมายกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ใน “สังคมโรงงาน” ที่พวกเขาดำรงอยู่ล้วนเต็มไปด้วยเรื่องราวของการต่อรองทางประสบการณ์ ซึ่งคนแต่ละคนจะใช้ความรู้เรื่องเพศในแบบของตัวเอง มาสร้างความหลากหลายให้กับประสบการณ์ อัตลักษณ์ และพฤติกรรมทางเพศ มาใช้เป็นพื้นที่สำหรับต่อรองและตอบโต้ และตอบสนองความเป็นเพศของตน ความหลากหลายทางเพศที่ปรากฏในสังคมจึงมิได้ปรากฏอยู่ในรูปแบบเดียวกัน หรือมีลักษณะเช่นเดียวกันเสมอไปในทุกชนชั้นหรือทุกสังคม หากแต่แม้แต่ในกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศเองยังมีความแตกต่างหลากหลายของรูปแบบการดำเนินอัตลักษณ์ การปรับตัว หรือกระบวนการใช้ชีวิตในปฏิบัติการที่แตกต่างกันไป ฉะนั้นการศึกษาเรื่องความหลากหลายทางเพศในปัจจุบัน เพื่อที่จะทำความเข้าใจหรือสำรวจความต้องการ หรือการเรียกร้องเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิหรือสวัสดิการต่าง ๆ ในสังคมเพื่อตอบสนองผู้ที่มีรสนิยมหลากหลายทางเพศ ควรที่จะได้รับความเข้าใจและความต้องการ อันมีมุมมองที่หลากหลายจากบุคคลผู้ที่มีอัตลักษณ์หลากหลายทางเพศจากทุกกลุ่ม

ท้ายที่สุดหญิงรักหญิง หากการดำรงอยู่และการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์หญิงรักหญิงจะก้าวพ้นไปอีกระดับหนึ่งได้อย่างแท้จริง ผู้เขียนคิดว่า การให้ความสำคัญต่อประสบการณ์ทางเพศที่หลากหลายของผู้หญิงหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายของสังคมหญิงรักหญิง หรือสังคมของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าถือเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้บุคคลผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศได้เชื่อมั่นในสิ่งที่ตนเองหรือเลือกจะเป็นในสิ่งที่ตนต้องการ ซึ่งเราอาจจะได้เรียนรู้รูปแบบความสัมพันธ์ที่หลากหลายมากมายต่อไปในอนาคต